

fanını fiil haline koymak demektir; bu ise ruhun kudreti sayesinde mümkündür. Ruhunda kudret, aşk ve cesaret bulunmasının irfanı da olmaz. Ahlâkın son hedefi insanlıktır. Fakat henüz ahlâkın bu yönü her yerde fiile geçmemiştir, insanlık bu hakikatin kabul edilmesiyle gerçekleşecektir. Hakiki siyaset ahlâka, hakiki ahlâk ruhun mertebelerine dayanmalıdır. Ruhun mertebelerinden geçmek psikolojik ve sosyal gelişme demektir. Aşk ahlâkının zaruri sonucu mertebeler toplumdur. Ahlâka dayanmadan ne ilim ne de siyaset meseleleri doğru değerlendirilebilir. Hiçbir meslek erbabını şahsî yeteneklerinden, ahlâkından ayırarak sadece bir işlevi yerine getiren araç gibi düşünmek doğru değildir (Aşk Ahlâkı, s. 133-148). Türk-İslâm kültürü ve düşüncesi üzerinde de çalışan Ülken'e göre Türk kültürü deyince, Orta Asya'da temelleri atılmakla beraber X. yüzyıldan beri Türkiye'de gelişmekte olan kültür anlaşılmalıdır. Türk düşünce hayatı Uzakdoğu'dan Avrupa içlerine kadar yayılmış, üç medeniyet çevresinden geçmiştir. Bu kültür, Orta Asya'dan Anadolu ve Rumeli'ye doğru aralıklarla birkaç yüzyıl süren Türkmen göçlerinden sonra İslâm medeniyeti içinde teşekkül etmiş ve son yüzyılda Batı medeniyetinin etkisiyle hayli değişmiştir. Bu sebeple Türk kültürü İslâm ve Avrupa medeniyetleriyle ilişkisi bakımından incelenebilir (İnsanî Vatanperverlik, s. 18).

Hilmi Ziya Ülken, İslâm felsefesi ve genel olarak İslâm düşüncesi üzerine daha çok Batılı kaynaklardan istifadeyle geniş kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Onun *La pensée de l'Islam* adlı kitabı İsmâîlîlik, kelâm, fıkıh, tasavvuf ve İslâm felsefesini içine alan genel bir İslâm düşüncesi tarihidir. *İslâm Düşüncesi I: İslâm Düşüncesine Giriş* başlıklı kitabında Batılı bilim ve fikir adamlarının İslâm dini hakkındaki değerlendirmeleri, İslâm, Kur'an, İslâm'da inanç ve ibadet esasları, İslâm'da hikmet, ahlâk gibi konular incelenmiş; bazı şarkiyatçıların İslâm diniyle ilgili eleştirileri cevaplandırılmıştır. Ülken'in *İslâm Düşüncesi II: İslâm Felsefesi Tarihi* adlı eseri, ikinci el kaynaklardan yararlanmak suretiyle başlangıçtan Gazzâlî'ye kadar İslâm felsefesi ve filozoflarına dair bilgiler içermektedir. Daha sonra yayımladığı *İslâm Felsefesi: Kaynakları ve Tesirleri: Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru* başlıklı eserinin büyük kısmı yurtdışındaki kitaptan faydalanılarak yazılmış olup oradaki konulara Endülüs'te Meşşâî felsefesi, İslâm âleminde yahudi filozofla-

rı, İshrâkîlik, bağımsız filozoflar, tasavvufi felsefe, İslâm âleminde müsbet ilimler, İslâm ilim ve felsefesinin Batı'ya etkisi konuları eklenmiştir. Türkçe'de İslâm felsefesi tarihiyle ilgili kaynakların oldukça kıt olduğu bir dönemde eser özellikle ilâhiyat çevrelerinde geniş ilgi görmüş, uzun yıllar ilâhiyat fakültelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.

Eserleri. Hilmi Ziya Ülken'in 1350'nin üzerinde telif ve tercüme kitap ve makalesi yayımlanmış olup ayrıca henüz yayımlanamayan eserleri de bulunmaktadır (eserlerinin tam listesi için bk. Sanay, tür.yer.; Vergili, tür.yer.). **Kitapları:** *Umumi Ruhiyat* (İstanbul 1928), *Felsefe Dersleri (Metafizik): Bilgi ve Vücut Nazariyeleri* (İstanbul 1928), *Umumi İctimaiyat* (İstanbul 1931), *Aşk Ahlâkı* (İstanbul 1931, 1958; gözden geçirilmiş ilâveli ve sadeleştirilmiş baskısı, Ankara 1971, İstanbul 1981), *Türk Tefekkür Tarihi* (I-II, İstanbul 1932-1933), *Türk Filozofları Antolojisi* (I, İstanbul 1935), *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* (İstanbul 1935), *Yirminci Asır Filozofları* (İstanbul 1936), *İctimai Doktrinler Tarihi* (İstanbul 1941), *İbn Haldun* (İstanbul 1940, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile birlikte), *Ziya Gökalp* (İstanbul 1942), *Mantık Tarihi* (İstanbul 1942), *Dini Sosyoloji* (İstanbul 1943), *Sosyoloji (Umumi İctimaiyat* 'ın 2. baskısı, İstanbul 1943), *Yahudi Meselesi* (İstanbul 1944), *İslâm Düşüncesi* (İstanbul 1946), *Ahlâk* (İstanbul 1946), *İslâm Medeniyetinde Tercüme ve Tesirleri (Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü* adlı kitabın genişletilmiş baskısı, İstanbul 1947), *Millet ve Tarih Şuuru* (İstanbul 1948, 1976), *Tarihi Maddeciliğe Reddiye* (İstanbul 1951, 1963, 1981), *İslâm Düşüncesi I: İslâm Düşüncesine Giriş* (İstanbul 1954), *Sosyoloji Problemleri* (İstanbul 1955), *Dünyada ve Türkiye'de Sosyoloji Öğretimi ve Araştırmaları* (İstanbul 1956), *Veraset ve Cemiyet* (İstanbul 1957), *Felsefeye Giriş I* (Ankara 1957, 1963), *İslâm Düşüncesi II: İslâm Felsefesi Tarihi* (İstanbul 1957), *Felsefeye Giriş II* (Ankara 1958), *Siyasî Partiler ve Sosyalizm* (İstanbul 1963), *Bilgi ve Değer* (Ankara 1965), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (II, İstanbul 1966), *Eğitim Felsefesi* (Ankara 1967), *İslâm Felsefesi: Kaynakları ve Tesirleri: Eski Yunan'dan Çağdaş Düşünceye Doğru* (Ankara 1967; Konya, ts. [Selçuk Yayını]), *Varlık ve Oluş* (Ankara 1968), *İlim Felsefesi I* (Ankara 1969), *Sosyoloji Sözlüğü* (İstan-

bul 1970), *Toplum Yapısı ve Soya Çekme (Veraset ve Cemiyet* 'in değişik baskısı, İstanbul 1972), *Genel Felsefe Dersleri* (Ankara 1972), *İnsanî Vatanperverlik* (İstanbul 1933, *İnsanî Vatanseverlik* adıyla, İstanbul 2007). **Makaleleri:** "Heyecan Hakkında" (*Felsefe ve İctimaiyat Dergisi*, 1/2 [İstanbul 1927], s. 81-101); "Cemiyet ve Marazi Şuur" (*Felsefe Yıllığı*, I [İstanbul 1932], s. 23-128); "Sosyolojinin Mevzuu ve Usulü" (*Sosyoloji Dergisi*, 1/1 [İstanbul 1942], s. 3-168); "İctimai Araştırmalar" (a.g.e., 1/1, s. 271-321); "Hukuk Sosyolojisinin Unsurları" (G. Gurwitch'den tercüme, a.g.e., 1/1, s. 105-170); "İktisadi Sosyoloji" (a.g.e., III [İstanbul 1945-1946], s. 3-103); "Sanat, Düşünce ve İctimai Bünye" (a.g.e., XIII-XIV [İstanbul 1959], s.1-35); "İptidailerde İctimai Bünye ve Din" (a.g.e., s. 26-57). Bazı romanlar da yazar Hilmi Ziya Ülken, Kıvâmüddin Burslan ile birlikte Fârâbî'nin birçok risâlesini Türkçe'ye çevirmiştir (*Dîa*, XII, 158-159).

BİBLİYOGRAFYA :

Hilmi Ziya Ülken, *Umumi Ruhiyat*, İstanbul 1928; a.mlf., *İnsanî Vatanperverlik*, İstanbul 1933; a.mlf., *Türk Tefekkür Tarihi*, İstanbul 1933-34, I-II; a.mlf., *İctimai Doktrinler Tarihi*, İstanbul 1941; a.mlf., *Sosyoloji*, İstanbul 1943; a.mlf., *İslâm Düşüncesi I: İslâm Düşüncesine Giriş*, İstanbul 1954; a.mlf., *Sosyoloji Problemleri*, İstanbul 1955; a.mlf., *Veraset ve Cemiyet*, İstanbul 1957; a.mlf., *İslâm Düşüncesi II: İslâm Felsefesi Tarihi*, İstanbul 1957; a.mlf., *Felsefeye Giriş II*, Ankara 1958; a.mlf., *Felsefeye Giriş I*, Ankara 1963; a.mlf., *Tarihi Maddeciliğe Reddiye*, İstanbul 1963; a.mlf., *Bilgi ve Değer*, Ankara 1965; a.mlf., *Varlık ve Oluş*, Ankara 1968; a.mlf., *Aşk Ahlâkı*, Ankara 1971; a.mlf., *Genel Felsefe Dersleri*, Ankara 1972; Eyyüp Sanay, *Hilmi Ziya Ülken*, Ankara 1991; Ayhan Vergili, *Hilmi Ziya Ülken Kitabı*, İstanbul 2006; S. Hayri Bolay, "Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken", *Diyanet Gazetesi*, Ankara 1 Aralık 1974; Gülseren Artunkal, "Hayatı ve Eserleriyle Babam Ülken", *Sosyoloji Konferansları*, sy. 17, İstanbul 1979, s. 1-8; Erol Güngör, "Hilmi Ziya Ülken için", a.e., s. 153-155; Mehmet Kaplan, "Hilmi Ziya Ülken", a.e., s. 162-164; Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, İstanbul 1987, XIV, 8836-8837; *Büyük Ansiklopedi*, İstanbul 1990, XV, 5657-5658; ABr., XXI, 466-467; İsmail Kara, "Ülken, Hilmi Ziya", *TDEA*, VIII, 485-486.

EYYÜP SANAY

ÜLKÜ

1933-1950 yılları arasında
Ankara'da yayımlanan
halkevleri dergisi.

Ankara Halkevi tarafından Şubat 1933 – Ağustos 1950 tarihleri arasında üç dönem halinde toplam 272 sayı çıkarılmıştır. Bu süreç içinde sayıları yetmiş aşan halkevi

ÜLKÜ

dergileri arasında genel merkez yayını olması, dönemin önde gelen yazarlarını sayfalarında bir araya getirmesi ve tağra halkevlerine yön vermesiyle ayrı bir işlev yüklenmiştir. Dergi Ağustos 1941'e kadar süren ilk döneminde Nusret Kemal Köymen ve Necip Ali Küçüka yönetiminde yayımlanmış, Temmuz 1936'da 41. sayıdan itibaren yayın direktörlüğüne M. Fuad Köprülü getirilmiştir. Aylık olarak 102 sayı çıkmış, ayrıca yarım kalan seri makaleleri tamamlamak üzere otuz iki sayfalık bir ek sayı çıkarılmıştır. 1 Ekim 1941'de yeni bir biçim ve boyutta Ahmet Kutsi Tencer'in yönetiminde tekrar yayımlanmaya başlanmış, her ayın birinde ve on altısında olmak üzere 16 Aralık 1946 tarihine kadar 126 sayı çıkmıştır. Üçüncü dönemde Ocak 1947 – Ağustos 1950 arasında H. Tahsin Banguoğlu ve Mehmet Tuğrul idaresinde aylık olarak ve birinci sayıdan başlamak üzere kırk dört sayı daha yayımlanmıştır.

İlk sayısında bir ülkü yaratmak, kafa, gönül ve hareket birliği sağlamak amacıyla çıkarıldığı ifade edilen derginin inkılapları yaymaya yarayacak veya yayma yolları üzerinde düşündürecek yazılara açık olduğu belirtilmiştir. Ayrıca dergi, dilde arılaşma ve tarama-derleme çalışmalarının başladığı bir dönemde çıktığından yazarlardan yazılarını, Türkçe'nin tabii ifadesiyle ve mümkün olduğu kadar yabancı kelimelerden arındırarak yazmaları istenmiştir. Bu amacı desteklemek için ilk dönemin 27. sayısıyla beraber okuyuculara *Osmanlıca'dan Türkçe'ye Karşılıklar Kılavuzu*, 35. sayısında ise üniversitelerde ilk defa okutulmaya başlanan, Recep Peker'in ders notlarından meydana gelen inkılâp derslerine ait bir yayın hediye edilmiştir. Bu arada Abdülhak Hâmid Tarhan'ın ölümüyle (1937) 51. sayı onun adına yayımlanmıştır.

Derginin yazıları ilk dönemde konu bakımından edebiyat ve dil, güzel sanatlar, tarih, içtimâiyat ve felsefe, iktisat ve ziraat, halk terbiyesi, yurt koruma, kadınlık, fen, halk sıhhati ve nüfus, spor, oyun ve eğlence, köycülük, bibliyografya, halkevleri haberleri, haberler ve teklifler gibi geniş bir yelpazeye yayılmaktadır (Bayraktar – Alpar, s. XI-XXXI). 350'ye yakın imzanın görüldüğü bu dönemde yazılar tarih ve dil alanlarında yoğunlaşmıştır. İsmine en fazla rastlanan yazarlar İbrahim Necmi Dilmen, Şevket Aziz Kansu, Hüseyin Namık Orkun, M. Saffet Engin, M. Fuad Köprülü, Enver Behnan Şapolyo, Hasan Fehmi Turgal, Abdülhak Şinasi Hisar,

Nusret Kemal Köymen, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Recep Peker, Pertev Naili Boratav, A. Süha Delilbaş, Fevziye Abdullah Tansel, Şerif Hulûsi, Nahit Sırrı, Hasan Âli Yücel'dir. Telif ağırlıklı bir dergi olmasına rağmen sayfalarında Adam Mez, Wolfram Eberhard, Oskar Kolling, Catherine Cook gibi yabancı bilim adamlarından çevirilere de yer verilmiştir.

İkinci döneminde derginin millî hayatı gerek fikir gerek sanat cephesinden kavrayacağı hususu üzerinde durulmuş, muhtevada edebiyat ve folklor ağırlık kazanmıştır. Genelde "Konuşma" üst başlığını taşıyan bir yazı ile başlayan dergide deneme, şiir ve hikâye yanında fikir ve sanat, tiyatro, resim, müzik, mimari, çinçilik, fotoğraf, opera gibi edebiyat ve sanat alanları ile dil, tarih, ilim ve teknik, iktisat, sanayi, etnoloji, askerlik, folklor, gençlik ve spor, tercüme, kütüphanecilik, köyler ve köy hayatına, eğitime dair makaleler yayımlanmıştır. Son sayfalarda düzenli biçimde kitaplar ve dergilerle ilgili yazılara ve haberlere yer verilmiştir. Bu dönemin yazar ve şairleri arasında Ahmet Kutsi Tencer, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dranas, Memduh Şevket Esental, Nâfi Atuf Kansu, Bedrettin Tuncel, Muzaffer Sarısözen, Şevket Raşit Hatipoğlu, Ahmet Adnan Saygun, Mustafa Nihat Özön, Adnan Ötügen, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Nusret Köymen, Enver Ziya Karal, Cahit Sıtkı Tarancı, Kemal Edip Kürkçüoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Kaplan, Suut Kemal Yetkin, Eşref Üren, Samet Ağaoğlu, Mükrimin Halil Yinanç, M. Emin Erişirgil, Mesut Cemil Tel, Yavuz Abadan, H. Tahsin Banguoğlu, Ceyhun Atuf Kansu, Selahattin Batu, Melahat Özgü, İsmail Habip Sevük, Orhan Veli Kanık, Şinasi Özdenoğlu, Uluğ İğdemir, Reşat Şemsettin Sırer, Ekrem Akurgal, Cevat Memduh Altar, Hüseyin Namık Orkun, Cahit Külebi, Malik Aksel gibi çok sayıda isim yer almaktadır. Üçüncü dönemde dergide dikkat çeken yeni imzalar içinde M. Şakir Ülkütaşır, Nurullah Ataç ve Ferruh Arsunar bulunmaktadır. Şubat 1950'de çıkan 38. sayısı Nâfi Atuf Kansu (ö. 1949) özel sayısı olarak yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, Ankara 1973, s. 457; Zerrin Bayraktar – Cem Alpar, *Ülkü: Seçmeler*, Ankara 1982; Zerrin Bayraktar, "Ülkü Dergisi: Halkevleri Merkez Yayın Organına Bir Bakış", *İletişim*, sy. 3, Ankara 1981, s. 113-136; Vedat Günyol, *Sanat ve Edebiyat Dergileri*, İstanbul 1986, s. 35-37; Nurettin Güz, *Tek Parti Dönemi Yayın Organları: Halkevleri*

Dergileri, Ankara 1995, s. 18-20; Erdal Doğan, *Edebiyatımızda Dergiler*, İstanbul 1997, s. 21-22; Firdevs Gümüşoğlu, *Ülkü Dergisi ve Kemalist Toplum*, İstanbul 2005; Mahmut H. Şakiroğlu, "Halkevi Dergileri ve Neşriyatı", *Kebikeç*, sy. 3, Ankara 1996, s. 131-142; Mehmet Ölmaz, "Ülkü ve Dil Yazıları", a.e., s. 143-160; Hakkı Uyar, "Resmî İdeoloji ya da Alternatif Resmî İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi", *Toplum ve Bilim*, sy. 74, İstanbul 1997, s. 181-192; Ertan Aydın, "Peculiarities of Turkish Revolutionary Ideology in the 1930 s: The Ülkü Version of Kemalism, 1933-1936", *MES*, XL/5 (2004), s. 55-82; Tanju Oral, "Ülkü", *TDEA*, VIII, 486-487.

ÂLİM KAHRAMAN

ÜLÜ'l-AZM

(أولو العزم)

Kur'an-ı Kerim'de
bazı peygamberler için kullanılan
bir tabir.

Sözlükte "sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler" demektir. Bu tabir Kur'an'da, Resûl-i Ekrem'e peygamberlerden azimli ve kararlı olanların sabredişleri gibi sabretmesinin emredildiği bir âyette geçmektedir (el-Ahkâf 46/35). Ahzâb sûresinde (33/7) peygamberlerden ağır taahhüt (mîsâk) alındığı belirtildikten sonra onlardan özellikle Hz. Muhammed, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ'nın zikredilmesine dayanan âlimler, ülü'l-azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemiştir. Mâtürîdî'nin de vurguladığı gibi (*Te'vilâtü'l-Kur'an*, XI, 310) Şûrâ sûresinde geçen ve söz konusu beş peygambere aynı dinin verildiğini bildiren âyet de (42/13) bu görüşü desteklemektedir. Öte yandan diğer bazı âyetlerde Resûlullah'a hitap edilerek kendisine olduğu gibi Nûh'a ve ondan sonra gelen nebîlere de vahiy gönderildiği bildirilmekte ve bazı isimler sayılmaktadır (en-Nisâ 4/163). Ancak burada mutlak mânada vahiy ve nübüvvet görevine işaret edilmekte, kemiyet ve keyfiyet bakımından herhangi bir açıklama yapılmamaktadır.

Ülü'l-azm peygamberlere hitap eden âyetlerde dikkati çeken üç kavram yer almaktadır: Sabır, azim ve mîsâk. "Sıkıntıya, belâ ve güçlüklerle karşı direnir bunların ortadan kalkacağına inanmak" anlamındaki sabırla "dayanıklı ve kararlı olmak" mânasındaki azim birbirinden ayrılmayan iki kavram durumundadır. Nitekim bazı âyetlerde sabırla azim birleştirilerek mânalandırılmıştır (Âl-i İmrân 3/186; Lokmân 31/17; eş-Şûrâ 42/43). Mîsâk ise "ağır taahhüt, kuvvetli antlaşma" demektir. Yukarıda isimleri sayılan peygamberler Kur'an-